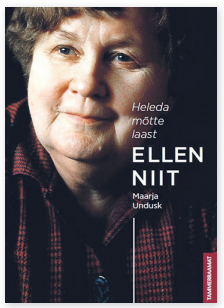

Kultuur ravib, leevendab ja lohutab

Margit Kilumets
ERR-i toimetaja

Arakadumise raamatud, nagu „Ööülikooli raamatukogu“ sarjas ilmunud **Fred Jüssi „Olemise mõnu“** või **Valérie Perrini „Lilledele värsket vett“** või **Maarja Unduski „Ellen Niit. Heleda mõtte laast“**, aitasid sel kurjal aastal argipäeva ära kaduda. Lehekülged väikese Milka šokolaadi ja tassitäie koorekohviga võrdusid paari tunniga spaas: vaim sai värskendust, aju oli muditud ja tunne samasugune nagu kehal professionaalse masseerija käe alt tulles. Eluke võis rabelemise tähe all jätkuda.

Aga rabelemise teemat arendades ei saa ma üle ega ümber teatrikunstnik **Kristjan Suitsust** ja tema loomingust. Suitsu fenomen seisneb selles, et samal ajal kui mina enda arvates ka teen ja toimetan, loob tema peaaegu kõigi Eesti teatrite kõige andekamad lavakujundused ja teeb seda justkui mängeldes. „Nipernaaditalv“ Rakvere teatris, „Meister Solness“ ja „Amadeus“ Draamateatris ning „Revident“ ja „Tiit Pagu“ Linnateatris on ainult mõned näited möödunud aastast. Kristjani lavakujundusi ja mõttelendu saab nautida ka siis, kui lavastus ise lonkab või nii väga ei köida.

Kaks rolli, mis mööduvast teatriaastast eredalt meelde jäävad, kuuluvad naistele nende parimais aastais ja loomingulises küpsuses: **Kersti Kreismann** Käbi Lareteina Draamateatri lavastuses **„Solist“** (lavastaja Kersti Heinloo) ja **Garmen Tabor** Ugala hittlavastuses **„Arst“** (lavastaja Taago Tubin). Duell aasta parima naisosatäitja auhinnale tuleb vägev!

Kaks maja, mis mõlemad avasid uksed 2022. aastal ja millest möödumine teeb südame alt soojaks, on **Viimsi Artium** ja **Muba**. Päriselt tuttavaks pole ma jõudnud veel kummagagi saada, aga ootan neid muusikalisi kohtumisi väga. Võimsad märgid kultuurimaastikul nii otseses kui ka kaudses mõttes.

Vanameistrite Tartu näitused võlusid oma ajatu värskusega ja tekitasid rahustava äratundmise, et Eesti kunstis on nimesid, kes ei vea kunagi alt ega pane vaatajat näitusesaalis kukalt kratsima. **Miljard Kilk** ja **Peeter Mudist** ERM-is, **Ludmilla Siim** Tartu kunstimuuseumis – kahju on kunstisõpradest, kes nende näituste toimumise ajal Tartusse ei sattunud.

Aasta filmielamusi kirjeldades räägin nüüd iseenda teooriale kultuuri raviomadustest kõvasti vastu: nii **Edward Bergeri „Lääne-rindel muutuseta“** kui ka **Ruben Östlundi „Kurbuse kolmnurk“** tekitavad pigem rahutust, ebamugavust ja nukrust ega lase lõputiitrite ajal ennast sugugi lõõgastunult tunda. Mõlemad on suured filmid ja oi kui teravalt on pärast nende vaatamist selge: maailm on omadega tupikus ja inimesed hingelises hapnikupuuduses, mis ähvardab ümberringi lämmatada kõik hea ja ilusa. Valusate filmide vaatamise puhul võib ehk meditsiinilise paralleeli tuua aadrilaskmisega, mis on küll ebameeldiv, aga pakub kergendust. Ja kui edaspidi vähegi arsti õpetussõnu järgida, siis on ka õhkõrn lootus paranemisele olemas.

Ja lõpuks **„Elvis“**! **Baz Luhrmann** tegi geniaalse otsuse, kui kutsus rokikuninga eluloofilmi peaossa **Austin Butleri**, kes võlub vanemat generatsiooni oma autentsusega, aga suudab ka noori Elvis Presley muusikaga nakatada. Jah, ma pole ammu näinud, et 80-aastased, kelle jaoks Presley on olnud iidol aegade algusest peale, ja 28-aastased, kes pole tema muusikat varem osanud kuulata, istuvad kinosaalis kõrvuti ja naudivad, põlvkonnad koos. ●

Suits loob pea kõik andekamad lava-kujundused ja teeb seda justkui mängeldes.

Tallinna Linnateatri „451° Fahrenheiti“ FOTO: SIIM VAHUR

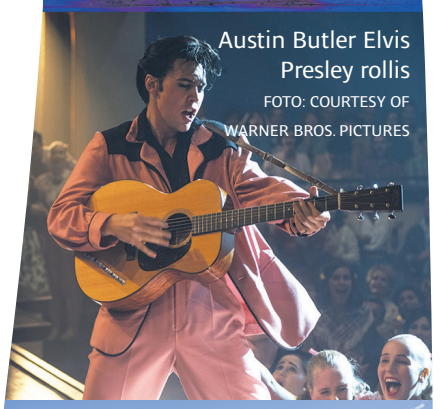
Austin Butler Elvis Presley rollis
FOTO: COURTESY OF WARNER BROS. PICTURES

FOTO: ILMAR SAABAS
Viimsi Artium

Näitus Fridtjof Nansenist TLÜ akadeemilises raamatukogus
FOTO: ILMAR SAABAS

Taneli Stenbergi seinamaal Uue-Antsla kandis RUA festivalil
FOTO: VKK/DANELRINALDO/2022

Tõtskääbustest nüüdiskunstini. Mida võiksid noored teatris vaadata?

Keiu Virro
kultuurikriitik

Beebid, väikelapsed, algklassiõpilased, teismelised, noored täiskasvanud – nemad on noore vaataja teatri sihtgrupp ja neile oli Eestis 2022. aastal ka häid lavastusi. Sellest, mida näevad noored praegu, oleneb paljuski, kas, mida ja kui palju nad tahavad teatris näha tulevikus. Nii et *no pressure*.

Alustan kõige noorematest. **Marko Mäesaar** mängib Tartu mänguasjamuuseumis 4–18-kuustele beebidele lavastust **„Minu esimene kodu“**. On muusikat, on värve, on eri materjale. On, mida vaadata ja katsuda. Etendusel, kus mina olin, tundusid asjaosalised ja nende vanemad igati rahul olevat.

Veidi kogenumatele lasteaialastele ja nooremale koolieale (aga nagu sellisel juhul ikka – ka mänguhimulistele täiskasvanutele) võiks eriti hästi sobida kolm eriilmelist lavastust. **Rahvusooper Estonia „Loomade karneval“** (lavastaja Marina Kesler) Camille Saint-Saënsi muusikale on helge ja kaunis lasteballett, mille käigus saab nii pealekauba võib-olla esimese kokkupuute balleti ja orkestrantidega. **Iliehi teatri „Siis-siin-seal“** on mütanud mööda kultuurimaju ja lasteaedu ning loodan, et teeb seda ka järgmisel aastal. Raho Aadla ja Kalli Pikas tõlgendavad tantsu ja helide kaudu eri kunstivoole. See on nutikas lavastus, mis kaasab toredasti ka lapsi. **Eesti Noorsooteatri „Uperpall“** on Zuga ühendatud tantsijate loodud rõõmus vaatamine. Nagu Zuga varasemad lavastused on ka nüüd küllaga fantaasiat, ilusaid kujundeid ja sooja suhtumist. Ja palle! Sest kellele ei meeldiks pallid?!

Algklasside ja põhikooli lastele võiks sobida **Piip ja Tuut Teatri „King nr 39“** (lavastaja Marek Demjanov). See on tempokas ja vaimukas krimi- ja armastuslugu. Kindlasti võiks sobida ka **Eesti Noorsooteatri „Röövlitütar Ronja“** (lavastaja Taavi Tõnisson). See on fantaasiaküllane lavastus suurepärase lavakujundusega (kunstnik Kristel Maamägi). See lavaversioon teeb Astrid Lindgreni raamatule suure komplimendi.

Noored täiskasvanud või mitte veel päris täiskasvanud oskavad ehk hinnata **Ugala „Kolme ahvi“** (lavastaja Ringo Ramul). See peaaegu sõnadeta lavastus jutustab (khm) info ülekküllusest. Õigupoolest ei ole see lavastus konkreetselt noortele suunatud, küll aga võiksid põnev vorm, sisuline värskus ja teemadering kõnetada.

Eesti Noorsooteatri „Kõik ägedad asjad“ (lavastaja Tanel Jonas) on kirjade järgi mõeldud noortele alates 13. eluaastast ja täiskasvanutele. Monolavastus, mille keskmes on noor (olenevalt etendusest Doris Tislar, Getter Meresmaa või Risto Vaidla), kes peab toime tulema teadmisega, et tema ema ei taha elada, ja kes alustab seetõttu nimekirja kõikidest ägedatest asjadest. See on üks minu selle aasta lemmiklavastusi. Mitte üksnes noore vaataja teatri lavastustest, vaid üldse.

Lavastus kaasab üksjagu ka publikut, nii et iga etendus ei olene mitte ainult sellest, kes on laval, vaid tavalisest rohkem ka sellest, kes on saalis.

Kvaliteetseid lavastusi on igale vanusele, lavastuste vormid on üha mitmekesisemad ja tervikpilti lisavad värvi ka sellised festivalid nagu **Treff** ja **NAKS**. Mõistagi võiks unistada sellest, et veel rohkem teatreid mõtleks oma mängukavas noortele ja et ükskõik milline teater või trupp teeks lavastuse ka erivajadustega noortele, aga üldjoontes on teatripildis värvi ja elu. ●

Kvaliteetseid laste-lavastusi on igale vanusele, lavastuste vormid on üha mitmekesisemad.

Kultuur seob kõik olulise kokku

Kaur Riismaa
kirjanik

Väärtuslik kunstiteos sisaldab teatud hulga võõrast ja hirmutavat ning suurema osa oma, äratuntavat. Liiga palju võõrast ja teos muutub vaatajale arusaamatuks junniks purgis. Ülemäära omast ja põnevus kaob ära, teos ei kutsu enam vaatama – nii nagu lugematud 1980-ndate hittide *reboot*'id Netflixis või veel üks Marveli film. Võõra kaudu kogeb inimene elu neid külgi, millega tal loodetavasti päris elus pole tarvis kunagi isiklikult kokku puutuda. On see siis vaimuhaigus mõnes Tennessee Williamsi näidendis, mineviku ja oleviku majanduslik kokkupõrge **„Kirsiaias“**, massimeediastunud ühiskonna julmus Bradbury romaanis **„451° Fahrenheiti“**, kasiinosõltuvus Ain Mäeotsa filmis **„Deemonid“**, hingedeaeg novembris või Huckleberry Finni lood…

Möödunud pandeemia-aasta(d) ja sõja alguse aasta on näidanud, et kui kultuuri on inimestel väga vaja, siis on ühiskonnas midagi hullu lahti. Enamasti õnnestub ju kultuuri vältida: pole tarvis kinos käia, ka raamatuid ei pea lugema – kõhu saab ikka täis ja ära ei sure. Pandeemia ajal oli kultuur peale Wolti toidu ainus, mida sai veel tarbida. Ka Ukraina sõda näitab eriti hästi, miks on kultuuri tarvis: kultuur tähendab muu hulgas „võõra“ teadvustamist ja motivatsiooni „oma“ eest seista. Ideoloogiliselt peenhäälestatud vene sõduril pole sellele midagi vastu panna peale imestuse, et ukrainlased ei tulnudki sõja teisel päeval Vene Rahu/Maailma rüppe. Võõra puudumine inimese siseilmas toob kaasa selle, et inimene, puutudes elus kokku millegi tundmatuga ei oska käituda teistmoodi kui solvuda ja ära keelata. Tühistamiskultuuri pärast solvumine on sama mündi teine külg.

2022 oli aasta, kui **kultuuriinimesed seakisa tõstsid**: laenutustasu (mitte hüvitis), teatrite rahastus, vabakutseliste loojate haigekassa, küsimus punamonumentide kultuuriväärtusest…

Nähtamatute niitidega on seotud punatähega kangelashaud ja õpetajate pensionile minek, teatrite rahastamine ja käimasolev sõda. **Eriilmelist kultuuri** vajame mitte ainult praegu ellu jäämiseks, vaid et **eesti kultuur jääks ellu** ka pärast 2060. aastaid. Mida tervemad on praegu meie lapsed, mida mitmekülgsem on nende silma- ja huviderig, seda kindlamalt saame loota, et Kivirähki loetakse (eestikeelsena) ka viiekümne aasta pärast. ●